

Технологія психологічного впливу на особистість

УДК 330.16

Нігора Хазратова

ПОЧУТТЯ ВЛАСНОСТІ І ПРОБЛЕМА ПОРУШЕНЬ ПРИВАТНОСТІ У ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ

Обґрунтовуються біогенетичні джерела почуття власності та його феноменологічні модуси в ранньому онтогенезі. Актуалізується проблема порушення приватності у повсякденному житті як похідна деривації почуття власності особистості.

Ключові слова: почуття власності, приватність, особистість, повсякденне життя.

Переживання приватності генетично пов'язане з таким прадавнім, базовим утворенням емоційної сфери, як почуття власності. Власницькі потяги мають глибинну, інстинктивну природу; під впливом виховання вони лише видозмінюються, набувають просоціальних форм, але не знищуються і не зменшують своєї інтенсивності. Власність на свій життєвий час, право структурувати своє життя на власний розсуд – це також різновид почуття власності, який, по суті, є витокom переживання приватності. Розглянемо спочатку почуття власності, що є, певною мірою, підґрунтям переживання приватності.

Переживання власності ґрунтується на властивості людини поширювати своє Я на все те, що хоча б певною мірою їй належить, на що вона має право, про що може сказати “моє”. Належність людині чогось (наприклад, певної речі) переживається як суб'єктивно значущий зв'язок з цією річчю, можливість контролювати її та здійснювати на неї вплив. Ця річ несе на собі відбиток нашого Я, і її втрата або ушкодження рівнозначні завданню шкоди нашому Я.

Почуття власності є доволі складним. Можна виокремити у ньому, в рамках теоретичного аналізу, як мінімум три компоненти:

- 1) переживання власне належності собі тієї чи іншої речі, її зв'язку з емпіричним Я людини, що дає відчуття її емоційної та сенсової значущості, незамінності незалежно від об'єктивної (“ринкової”) вартості цієї речі (так, можна навести безліч прикладів, коли старі, побляклі від старості речі цінуються особою більше, ніж нові – саме завдяки тим переживанням, про які вони нагадують);
- 2) переживання легітимності володіння об'єктом – власне, своїх прав на нього, визнаних іншими;
- 3) переживання тривоги, страху, пов'язані з потенційною можливістю втрати цього об'єкта.

Переживання належності собі певної речі, території, матеріального чи нематеріального об'єкта є особливими. Почуття та дії стосовно них дуже нагадують почуття і дії особи стосовно самої себе – вони дорогі їй,

і вона їх ревно охороняє. Причина в тому, що згадані об'єкти багато в чому утворюють зміст емпіричного Я людини. Це не залежить від міри контролю, який реально здійснюється над таким об'єктом, а також від міри прихильності до нього. Так, наприклад, “мій шеф” може значно більше контролювати мене і впливати на мене, ніж я на нього, а “моя хвороба” викликати виключно негативні емоції. Тим не менше вони також стають частиною емпіричного Я, і їх втрата позбавляє людину чогось істотного.

Переживання власності на якийсь предмет нерозривно пов'язане з переживанням легітимності цієї належності, – це річ, на яку власник має право. Отже, інші повинні визнати це право, інакше переживання власності буде «неповноцінним». Легітимність цього права може бути зафіксованою як юридичними приписами, так і громадською думкою (так, наприклад, в народі прийнято вважати, що знайдена річ має належати тому, хто перший її помітив; автор має право на продукт своєї праці; дарунок належить обдарованому, а не дарувальнику тощо). Легітимність дає змогу не лише обґрунтувати, а й соціально утвердити, закарбувати своє володіння об'єктом, пролонгувати його в часі (“так є і так має бути”). Загроза, що об'єкт буде вилученим з нашої власності, спонукає дві тенденції поведінки: з одного боку, агресію, а з іншого – активні спроби ще раз обґрунтувати свої права на об'єкт власності. Отже, переживання “моє” ґрунтується на переживанні цілковитої виправданості відносин належності.

Страх втрати власності пов'язаний з тим, що сам факт володіння певними об'єктами передбачає включеність у відносини з іншими людьми – відносини власності. Як зазначають вітчизняні дослідники, об'єкт не може набути якості власності однієї людини, якщо відсутня інша людина – та, від якої доводиться боронити згаданий об'єкт [3]. Особливо яскраво це виявляється у випадку, коли легітимність відносин власності є низькою. Зокрема, це має місце в сучасній Україні: наявність законів, що захищають права власності, не можуть позбавити людей відчутного страху за свою власність. Відсутня віра в те, що ніхто ніколи не конфіскує власність всупереч наявним законам. Немає достатньої віри у свої права на власність і визнання чужих прав на неї. Внаслідок цього юридичний захист власності є лише частковим. Страх втратити свою власність спричинює готовність до агресивної поведінки, яка часто і реалізується в нашому суспільстві у відносинах власності. (Безумовно, це радикальним чином підриває консолідованість суспільства і стабільність його економічної системи).

Власницькі потяги виникають ще в ранньому онтогенезі і швидко розвиваються. Перші вияви почуття власності пов'язані з переживанням власної тілесності, що відносяться до 2-3-місячного віку. У цей важливий період дитина робить для себе відкриття, що ручки (які поставали раніше об'єктами, що хаотично, самі по собі рухаються), виявляється, належать їй! Дитина дізнається, що ручки підпорядковані їй, залежать

від неї, що вона сама ними рухає. Вона вражена цим відкриттям і розглядає свої ручки цілими хвилинами [4].

У віці немовляти дитині властиво тягнути всі речі, що зацікавили її, до рота. Рот є у цей період одним з найважливіших органів пізнання: дитина лиже, кусає предмети, пробує їх на смак і в такий спосіб знайомиться з навколишнім середовищем [4]. Втім, нескладно помітити, що мотиви дитини не обмежуються чистим пізнанням. Немовля тягне уподобані предмети до рота також з метою привласнити їх, зробити своїми (бо ж як ще надійніше привласнити річ, як не з'їсти її, зробити частиною себе, свого організму?).

Як відомо, малята, починаючи з півторарічного віку, засинають важче, якщо поряд немає улюбленої іграшки, ковдрочки або ще якоїсь звичної речі. Можна тлумачити цей феномен як прагнення захисту: улюблена іграшка замінює близьку людину, що зазвичай турбується про маля. Водночас важко не помітити, що в якості такого предмета може виступати лише добре знайома, звична, справді своя річ (своя для малюка, а не для людини, яку вона гіпотетично замінює). Отже, наявне прагнення до розширення зони власного контролю, збільшення свого Я, що відбувається завдяки переживанню власності на певні речі.

Як зазначає Р. Пайпс, у дослідженнях, проведених в США ще на початку 30-х років минулого століття, було виявлено високий ступінь агресивності, який супроводжує сварки дошкільників з приводу володіння речами. При цьому мають місце не лише власницькі потяги щодо уподобаних предметів, а й заздрісне ставлення до речей однолітків [5].

Нарешті, у дворічному віці у дітей формується доволі сильно виражене почуття власності (здебільшого це стосується іграшок). Якщо раніше воно проявлялося інстинктивно, то тепер дитина усвідомлено і цілеспрямовано заявляє власні права на ту чи іншу річ. Це реалізується за допомогою займенника “моє”, який стає важливою складовою дитячого лексикону. Вислів “Це моє!” можна чути постійно [5]. Одночасно дитина розуміє під цим: “це не твоє”, а отже, проводить чітку демаркаційну лінію між своїми правами і чужими зазіханнями на цю річ, підкреслюючи легітимність перших і неправомірність других. Щодо чужих речей, то тут демаркаційна лінія не настільки чітка, а інстинкт привласнення підштовхує до їх захоплення (якщо вони подобаються); з приводу чужих речей заява “Це моє!” звучить не менш категорично. Разом з тим формуються перші поняття про власність; навчившись складати речення з двох слів, діти часто називають предмети зі займенниками, що виражають поняття власності (наприклад, “татова книга”, “Іванкова панамка”).

Дорослішаючи, діти починають ділитися. Якщо вони роблять це за власною ініціативою, то це ніяк не суперечить власницьким потягам. Перший крок до готовності поділитися – запрошення до гри, де інший малюк може розділити радість від улюбленої іграшки і в такий спосіб подвоїти радість її маленького власника. (Якщо ж інший малюк захоче забрати цю іграшку, обурення буде колосальним!) Це – нормальний ви-

яв власницьких почуттів; набагато гірше, якщо дитина настільки переймається контролем над своїми іграшками, що не може грати з іншими дітьми; вона тримає свої іграшки, боїться відпустити їх від себе. Навчити дітей ділитися буває дуже складно. Однозначно, що для досягнення успіху в цій справі не потрібно вимагати, щоб дитина ділилася тим, що справді для неї є дорогим і становить цінність – наприклад, цукерками, улюбленими іграшками. Примушувати дитину ділитися тим, що для неї найдорожче, означає піти проти власницьких потягів і посилити їх, внаслідок чого може виникнути жадібність.

Старші дошкільники і молодші школярі уже, як правило, вміють ділитися; але дух власника і пристрасть до накопичення лише зростають. Р. Пайпс вважає, що до дев'ятирічного віку власницькі потяги спрямовуються на гроші: виникає виражений інтерес до них і намагання набрати їх якомога більше [5].

Сказане вище переконує, що накопичувальні прагнення виникають не під впливом культури, а є вродженими інстинктами, які культурою притлумлюються. Дитина не є створінням, що легко пристосовується до настановлень як колективної, так і приватної власності. Навпаки, першопочаткові потяги дитини, спрямовані на приватну власність, культурне середовище лише пом'якшує, "розмиває" цю орієнтацію.

Переживання власності веде своє коріння ще від інстинктів, притаманних тваринному світу. Тому можна говорити про філогенез почуття власності. У тварин воно виявляє себе у так званому територіальному інстинкті – захопленні, "привласненні" (шляхом відповідного "позначення") певної території, а також зятятого її відстоювання у випадку зазіхань з боку інших представників свого біологічного виду. Така потреба в території, як і багато інших вітальних потреб, має біологічну основу: своя територія необхідна для виживання і продовження роду.

Цей інстинкт є дуже сильним не тільки у тварин, а й у людей.

Територія залишається особливим об'єктом власності. Найбільш концентровано феномен територіальності у людини виявляє себе в тому, що вона відчуває відносно своєї оселі.

Оселя – це місце, де найбільше реалізується почуття приватності особистості. Приватність передбачає право на усамітнення, без якого неможливе самовідновлення і розвиток особистості. Приватність означає виняткове право розпоряджатися певною територією. Отже, ніхто не може без дозволу опинитися на ній, порядкувати на ній. Господар структурує її, розташовуючи певні предмети у порядку, зрозумілому лише йому. Тим самим він встановлює на цій території свого роду поле, в якому виражається й утверджується його Я у зовнішньому просторі. Воно є віддзеркаленням внутрішнього світу особистості. Цей структурований простір – предмети і порядок їх розташування, зрозумілий лише господарю, втілюють його Я у матеріальному світі.

Усамітнення в такому просторі дає нам змогу відновити внутрішні ресурси, зануритися у внутрішній світ, осмислити плин поточних подій. Тому приватність є щільно пов'язаною з індивідуальним сенсотворен-

ням. Завдяки цьому особа повертається до власного Я – всупереч процесам групового тиску, конформному пристосуванню до соціальних стереотипів, впливу громадської думки, -- всього того, що впливає (непомітно або болісно-відчутно) на людину щодня в оточенні малих та великих соціальних груп, членом яких вона є. Можливість тимчасового усамітнення дає змогу розвиватися індивідуальній системі цінностей – хай і не протиставленій суспільній, але своїй, такій, що ґрунтується на власному життєвому досвіді, унікальних переживаннях.

Приватність не завжди означає усамітнення, але завжди – непрозорість власного життя особи для інших, прихованість його від широкої публіки з її судженнями, оцінками, думками. Не важить, чи висловлюються ці судження, чи ні – наявність публіки завжди передбачає оцінку, а оцінка завжди орієнтується на певний стандарт. Отже, сама наявність публіки зумовлює стандартизацію, знецінення того, що є унікальним і цінним для особи.

Тривале, майже постійне перебування на людях чинить шкідливий вплив на особистість: підпорядковує її впливу соціальних шаблонів і кліше, задає еталони та зразки, яким вона мусить відповідати. Хочемо ми того чи ні, але у своєму публічному житті (з'являючися на людях) мусимо одягати маски, розігрувати ролі, розмовляти на вибрані іншими теми і повторювати чужі думки. У приватному житті – навпаки, можемо “розслабити фасад” і побути самими собою.

Утиснення сфери приватного життя, систематичне порушення приватності не лише завдає шкоди особі, воно зумовлює особистісні аномалії.

Це зустрічається, передусім, там, де позбавлення приватності виступає як міра покарання або психологічного тиску на людину – прагнення викликати розпач, зневіру, вибити ґрунт з-під ніг. Як зазначає Р. Пайпс, нацисти, прагнучи підірвати людську гідність своїх жертв, відбирали у них особистий простір шляхом заселення до концтаборів такої кількості в'язнів, що ті не могли навіть спати, не заважаючи одне одному. З тією ж метою переповненими утримувалися сталінські табори і в'язниці (аналогічні умови зберігаються і зараз в багатьох слідчих ізоляторах). Стосовно політичних дисидентів уживали крайніх заходів заради позбавлення їх можливості залишатися наодинці з собою. Навіть стосовно тих громадян, що не були репресованими, нацистський і сталінський політичні режими робили все можливе, аби знищити усамітнення домашнього життя і витягувати людей у простір публічності, в поле постійного спілкування одне з одним [5].

Ефект посиленого контролю з боку соціуму – а отже, обмеження свободи особи – має місце й там, де він начебто не передбачений (принаймні, офіційно). Зокрема, в гуртожитках і комунальних квартирах. Вимушене скупчення на маленькій території, черги в туалет і ванну тощо зумовлюють постійне емоційне напруження у стосунках, неприязну, підозріливу увагу одне до одного. Особа, як би не поводитися, швидко стає об'єктом соціальної оцінки, обговорень з тенденцією осуду, част-

кового або кардинального. Агресивне тло таких стосунків зумовлене самим фактом браку приватності (адже, як зазначає А. Піз, саме наближення впритул чужої людини до нас, нашої кімнати, ліжка, крісла викликає викид адреналіну в кров – це є нормальною психофізіологічною реакцією [6]). Оскільки ж прямий вияв агресії є здебільшого соціально забороненим, людина пригнічує її або маскує під виглядом штучної, перебільшеної дружелюбності. Втім, агресивний драйв вимагає свого втілення. Тому мешканці комунальних квартир мимоволі виявляються втягненими у приховану боротьбу одне з одним. Неявна мета такої боротьби, хоча вона здебільшого не усвідомлюється, – жити зі світу сусіда (Мета зумовлена психологічними механізмами перебігу реалізації територіального інстинкту, є цілком закономірною, але страхітливості її від цього не зменшується). Така боротьба нерідко виявляється доволі азартним заняттям, свого роду грою, яка дає змогу відчути більшу насиченість свого життя або ж, говорячи словами Е. Берна, добре структурувати свій час [1]. Людина і не помічає, як починає доволі серйозно ставитися до “бойових дій”, задалегідь планувати їх, включати у ширший сенсовий контекст свого життя, отримувати енергетичне підживлення від “перемог”.

Аналогічний (хоча, можливо, більш прихований) конфлікт має місце і в тому випадку, коли на одній, обмеженій житловій площі мешкає родина в кілька поколінь. Інстинкт територіальності виявляється значно сильнішим за міцні родинні зв'язки чи почуття. Лише дуже високий рівень духовного розвитку особистості дає змогу протистояти дії інстинкту територіальності.

Згодом світ цінностей комунальної квартири переноситься людиною на більш широкий загал. Життя сприймається як боротьба, нерідко з доволі примітивним тлумаченням останньої. Виникає впевненість, що “перегризати комусь горлянку” є життєвою необхідністю: або ти перегризеш, або перегризуть тобі, третього не дано. Тому кожна людина поряд є потенційним ворогом і таїть в собі небезпеку. Світ дружби сприймається похідним від цієї “базової” аксіоми: “якщо з кимось дружимо – то проти когось”.

Найстрашнішим є те, що більшість мешканців таких осель, по суті, позбавлені надії колись видряпатися з цієї ситуації. Будь-який раціональний розрахунок – зіставлення отримуваних прибутків і вартості окремого житла – показує, що за рахунок власних зусиль, планомірного заощадження грошей домогтися цього надзвичайно складно. Тому більшість приймає ситуацію як є.

Оскільки в нашому суспільстві держава виступає тією соціальною інституцією, якій делегована відповідальність за багато що в житті груп і окремих осіб, їй приписується відповідальність за нереалізованість тих чи інших обставин та умов життя. Особа, що має ресурс життєвих сил і певний життєвий час попереду, не має змоги забезпечити собі власну оселю і реалізувати мінімум приватності у власному житті. Оскільки раціонально це складно зрозуміти, то ця ситуація сприймається як забо-

рона – заборона на власне житло і на приватність, яка з нею щільно пов’язана. При цьому обурення й образа спрямовані у бік держави. Адже заборона на власну оселю – це не що інше, як заборона бути, заборона займати простір у фізичному та соціальному світі.

Аномалії особистості у сучасному світі, пов’язані з депривацією інстинкту територіальності, виникають також внаслідок вимушеної необхідності щодня їздити в переповненому транспорті. З цим лихом стикаються в основному мешканці мегаполісів – люди здебільшого мобільні, замотивовані, зорієнтовані на пошук кращого.

Користування громадським транспортом передбачає щоденне перебування (інколи – тривале, зумовлене автокорками на дорогах) на дуже обмеженій, усупільненій – “нічий” – території, доступ інших людей до якої окрема особа не в змозі контролювати. Тут відбувається цілковите порушення особистісної дистанції. Чужі люди стають впритул, вторгаються на територію, що є зоною “інтимного спілкування” особи. На фізіологічному, інстинктивному рівні ця ситуація сприймається як напад, агресія (нашому мозку подається сигнал SOS). Але свідомість стримує інстинктивні захисні реакції і тлумачить ситуацію як звичайну. У цій ситуації спостерігається реакція “втягування в себе”: людина максимально зменшує свій особистий простір, обмежує його власними речами (сумочкою, портфелем, одягом). Міміка при цьому сигналізує про напружену нейтральність, відстороненість: “Я Вас не чіпаю, Ви мене не чіпаєте” – “маска нуля” (термін А.Б. Добровича [2]). Людина протиставляє наявній ситуації віртуальну: слухає плеєр, розмовляє по мобільному, читає – тоді міміка віддзеркалює те, що вона переживає “там”, а оточуючим сигналізує: “Мене з вами немає”. (До речі, вона тим самим посилає оточуючим додатковий агресивний сигнал ігнорування і потенційно можливої експансії).

При дуже високій щільності наповнення транспорту люди так притискаються одне до одного, що деформуються особисті речі і навіть тіла. Рятуючи свою психіку, людина “стискає” свій внутрішній простір настільки, що він стає меншим, ніж межі її власного фізичного тіла. Виникає щось на зразок відчуження від власного тіла, вимушеного відсторонення від нього. Виходить, що правила, які діють на цій усупільненій території, допускають зазіхання інших на таку недорканну, здавалося б, найприроднішу власність людини – її тіло. Це – умови потужного дистресу, який людина переживає щодня. І хоча в такому громадському транспорті їздить лише та частина людей, які є відносно толерантними щодо зазначених обставин (наприклад, є такі люди, що легко можуть обійнятися з чужою, незнайомою людиною), але й вони переживають дистрес. А решта? Їздять в автомобілях або ходять пішки. Або накладають на себе руки, радикально приймаючи заборону на право бути, займати своє місце в просторі.

Є ще один різновид заповнення особистого простору і порушення в такий спосіб приватності особи – це заповнення аудіопростору, що має місце здебільшого в громадських місцях і в транспорті (зокрема, у

міжміських перевезеннях пасажирів). Воно полягає в тому, що під час пересування до пункту призначення вмикаються аудіозаписи неалежно від побажань і смаків пасажирів. Звукова продукція, що заповнює аудіопростір, мимоволі репрезентується в свідомості людини, що знаходиться на відповідній території і не може її покинути. Людина знову ж таки насильно “витягується” з простору приватності в простір публічності – оскільки змушена співвідноситися протягом певного часу з тими змістами, що транслуються згаданю аудіопродукцією.

Отже, приватність є дуже важливою умовою збереження Я особистості. Переживання власності на територію (свою оселю перш за все), пов’язане з почуттям приватності, є дуже важливим: воно забезпечує особистості почуття власної гідності, вартості, самоцінності. Якщо цього немає, формується підвищена залежність, невіра у свої сили, сліпа орієнтація на оточення.

Хоча у різних людей різною мірою виражена потреба в приватності, її обмеження зазвичай негативно позначаються на внутрішньому світі людини, руйнують його. Регулярна депривація потреби в приватності (у повсякденному житті) зумовлює серйозні особистісні аномалії.

Соціальна система, що панує в нашій країні, на жаль, побудована так, що прагне радше обмежувати приватність, принаймні, людей незможних, яких більшість у нашому суспільстві, що, загалом, підриває стабільність останнього.

Таким чином, можемо констатувати, що успішність і перспективність побутування та розвитку як кожної окремо взятої особи, так і цілого суспільства, значною мірою зумовлюється рівнем захищеності приватності першої та оптимальністю реально діючих регуляторів розподілу і закріплення приватної власності у відповідному соціумі. Окремо, на завершення, слід зазначити, що як і в усьому, “істина міститься не в тотальності, а в мірі”, отже принципово важливим є питання визначення оптимальної міри вираженості і втілення індивідуальної приватності та приватної власності в різних істотних сферах суспільної життєдіяльності того чи іншого соціуму. Та це вже предмет іншої аналітичної розвідки.

1. *Берн Э.* Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры / Э. Берн. – М. : Прогресс, 1988. – 400 с.
2. *Добрович А.Б.* Воспитателю о психологии и психогигиене общения / А.Б. Добрович. – М. : Просвещение, 1987. – 207 с.
3. *Економічна соціалізація молоді: соціально-психологічний аспект / за ред. В.В. Москаленко.* – К. : Український Центр політичного менеджменту, 2008. – 332 с.
4. *Кэпрару Г.* Мать и дитя / Г. Кэпрару, Е. Кэпрару. – Кишинев : Штиинца, 1992. – 603 с.
5. *Пайпс Р.* Собственность и свобода / Р. Пайпс. – М. : Московская школа политических исследований, 2001. – 415 с.
6. *Пиз А.* Язык телодвижений / А. Пиз. – Луганськ : Глобус, 1998. – 199 с.

The biogenetic sources of ownership feeling and its phenomenological modi in early ontogenesis are revealed in the article. The problem of violation of one's own property is every-day life as the derivative of deprivation of person's property feeling is actualized.

Key words: ownership feeling, property, personality, every-day life

УДК 316.6: 057.875

Марія Боднар

СИМВОЛІЧНІ ФОРМУЛИ ЕТНОСУ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті з'ясовується зміст та особливості окремих символічних формул етносу, які містяться у пласті колективного несвідомого, окреслюється ймовірний вплив архетипного конструкту на особистісне зростання студентської молоді.

Ключові слова: символічні образи етнічного, архетипи, самоактуалізація, особистісне зростання студентської молоді.

Постановка проблеми. Генетична матриця етносу, своєрідний генетичний код, закарбований на рівні несвідомого упродовж століть, дають можливість безпомилково розпізнавати те своєрідне і неповторне, яке притаманне конкретній спільноті. Оригінальні символічні формули етносу зумовлюють розмаїття етнопсихологічних особливостей особистості, виявляючись у багатогранності її психічного життя. Постає питання, чи є архетипний пласт етносу вагомим чинником особистісного зростання, чи стимулює він до саморозвитку, самореалізації, самоактуалізації, чи навпаки – гальмує, унеможлиблює ці процеси? А якщо так, то у якому віковому періоді особливо актуальними і помітними є впливи етнічних особливостей на становлення особистості? Не претендуючи на дослідження генези проблеми у віковому аспекті, ми спробували з'ясувати особливості вияву етнічних формул етносу у студентському середовищі.

Відомо, що кожен етнос формує свою систему цінностей. І хоча за своєю природою у різних етносів вони мають немало спільного, проте в алгоритмах реалізації спостерігаються істотні відмінності. Існують певні „фільтри” на рівні архетипного пласту етносу, які, як припускається, можуть або стимулювати саморух до вищих цінностей, залишатися нейтральними, мало поміченими, чи, навпаки, гальмувати цей процес. Таким чином, може йти мова про певну регулятивну функцію несвідомих першооснов – архетипів як символічних формул конкретного етносу у процесі етнічної ідентифікації, формування етнічної свідомості та самосвідомості, ціннісно-сміслової сфери, національного характеру. Таким чином, дослідження архетипної структури психічного складу етносу та виявлення впливу символічних несвідомих структур на особистісне зростання видається нам актуальним та своєчасним.